

Tämän Uhtuan keskuskylän kartan laati kartanpiirtäjä Bruno Grönroos, joka osallistui Vienan vapautusretkeen ja vietti kesän 1918 Uhtualla. (KSS, Sampo-tietokanta)

Uhtua jälleen punaisten käsissä

Kaikille rosvojen kanssa Suomeen menneille
karjalaisille!

Voitte palata kyliinne pelkäämättä ja luottamuksella. Teitä odottaa täällä avustus sekä neuvostovallan ja puna-armeijan tuki taloutenne pystyttämisessä.

Takaisin kotiin Karjalaan, petetyt toverit, karjalaiset!

Karjalan Kommuuni -lehdessä
toukokuussa 1922 ilmestynyt julistus

Suomalainen kommunisti ja puna-armeijan sotilas Herman Lyytinen oli tammikuussa 1922 komennettu Karjalaan puolueetyöhön. VKP:n Karjalan aluekomiteassa Lyytinen määrättiin Uhtuan ujestiin.ⁱ Kertomansa mukaan Lyytinen kumppaneineen saapui Uhtualle helmikuun viimeisinä päivinä.¹⁹ Tulijat olivat tavanneet Voijärven kylässä vastaan hiihtäneen Toivo Antikaisen joukon, jolta Herman sai sukset.

Lyytinen kertoo, miten tulijoita odotti Uhtualla lohduton näky: ”Lahtarit olivat polttaneet lähtiessään viljavarastot, tappaneet lehmät ja vieneet asukkaat mennessään niin tarkoin, ettei Uhtualle jäänyt kuin neljätoista ikäloppua akkaa. Ikkunat oli kaikki rikottu ja jos mieli jäädä asumaan kylään, oli käytävä paikkaamaan niitä”. Neuvostohallintoa ryhdyttiin heti pystyttämään uudelleen. ”Pidettiin Valldenin puheenjohtolla ujestin vallankumouskomitean ensimmäinen kokous”, jossa perustettiin jokaiseen kuntaan omat vallankumouskomiteat ja määriteltiin niiden jäsenet. Lyytinen joutui aluksi Jyskyjärven vallankumouskomitean puheenjohtajaksi ja myöhemmin hänet siirrettiin Kontokkiin samaan tehtävään. Sitten hän palasi Uhtualle työläis-talonpoikaisopiston talouspäälliköksi.

Tuhon laajuudesta on vaikea löytää objektiivista tietoa. Neuvostokarjalaisissa muistelmakirjoituksissa on Uhtualle jääneille asukkaille ja rakennuksille aiheutettujen tuhojen määrästä erilaisia mainintoja. Ne ovat kuitenkin niin samansuuntaisia, että on syytä uskoa punaisten joukkojen tulleen asukkaista lähes tyhjiin kylään. Se oli valkoisten suomalaisten toimesta tuhottu, mutta ei kuitenkaan poltettu maan tasalle. Samansuuntaisia tietoja on myös muista kylistä, jotka joutuivat suomalaisten vapaaehtoisten ja heidän mukanaan lähteneiden karjalaisten pakoreitille. *Karjalan Kommuuni* -lehden 25.5.1922 numeron mukaan Uhtuan kirkonkylään oli jäänyt valkosuomalaisten poistuttua 76 henkeä ja Suomeen oli paennut 226 henkeä. Ortjo Stepanovin mukaan valkosuomalaiset veivät Suomeen yli puolet Uhtuan kihlakunnan väestöstä. Uhtualle jäi ”muutama kymmenen perhettä liki 300 perheestä” ja oli sellaisiakin kyliä, joihin ei jäänyt ainoatakaan asukasta.²⁰

Uhtualle saapuneiden punasuomalaisten eteen levittäytynyt kylämaisema ei juuri poikennut niistä kansallisromanttisista näkymistä, joita I. K. Inha kävi 1800-luvun lopulla ihailmassa ja jotka ovat ikuistettuna hänen tunnettuihin valokuviinsa. Asuintalot ja ulkorakennukset olivat harmaantuneesta hirrestä rakennettuja. Useimmat talot oli rakennettu

i Ujesti, уезд = kihlakunta tai piiri, jatkossa käytetään vaihtelevasti ilmauksia Uhtuan piiri tai Uhtuan kihlakunta. Kihlakunta- ja kuntajako korvattiin piiri- ja kunnalla vuonna 1927, kun Karjalan tasavallan alue jaettiin 26 hallinnolliseen piiriin.

vienalaiseen tyyliin, niin että karjasuojat ja ihmisasumukset olivat saman talon eri kerroksissa. Joukossa oli myös varakkaampien kauppiasperheidен suomalaistyyliisiä pihapiirejä, joissa karjasuojat ja aitat olivat erillään päärakennuksesta. Talojen ympärillä levisivät pienet riukuaitojen erottamat peltotilkut ja laidunmaat.

Kuittijärven rannassa oli Likopään kylänosa, jossa asutus kulki nauhana harjumaisella rantatöyräällä. Rannassa oli saunoja ja venevajoja. Harjanteen päällä kulki kylätie, joka jatkui länteen kohti Keski-Kuittijärven kurottavaa Kormusniemeä. Niemen kärjestä oli lyhyt venematka järven yli Jyväskyläksen kylään ja Ylä-Kuittijärvelle, sen yli Vuokkiniemeen ja edelleen vesi- ja polkureittejä Suomeen.

Uhutjoen suun länsipuolella Likopään jatkeena oli Uhtuan keskus Ryhjän kylänosa. Siellä sijaitsi joitakin julkisia rakennuksia, kansakoulu, ortodoksikirkko ja pappila. Joen suun itärannalla sillan takana oli Miitkala, jossa oli kyläneuvoston kaksikerroksinen rakennus. Miitkalasta lähti polkuyhteys metsien ja soiden halki itäisen Vienan kyliin ja edelleen Vienan Kemiin.

Ryhjästä Uhutjoen vartta pari kilometriä pohjoiseen sijaitsi Lamminpohjan kylänosa, jossa olivat molemmiin puolin jokea kylän vauraimpien kauppiassukujen talot. Kylän länsipuolella hieman erillään sijaitsi Ojalanpää, jossa olivat Afanasjevin mahtisuvun talot. Ojalasta oli kotoisin kuuluisa ”Karjalan Paavo” Ahava, vienalaisten kansallistunnon herättäjä ja keskeinen puuhamies. Lamminpohjan silmiinpistävin rakennus oli vuosisadan vaihteen tienoilla rakennettu opettajaseminaarin kaksikerroksinen rakennus, joka oli palvellut myös Uhtualla järjestettyjen lukuisten kansankokousten ja väliaikaisen hallituksen istuntopaikkana.

Lamminpohjasta lähtivät tiet pohjoiseen Röhön kylään ja länteen Pistojärvelle. Tiet kapenivat heti kylän ulkopuolella metsäpoluiksi, joita pitkin pääsi kesäaikaan kulkemaan vain jalkapatikassa ja talvella rekikyydillä. Kunnollinen tie Kemin suuntaan valmistui vasta 1930-luvun alkuvuosina, kuten tuonnempana kerrotaan.

Punasuomalaiset Uhtuan johtoon

Metsäsissien kapina oli keskeyttänyt neuvostohallinnon rakentamisen ja paikallisten neuvostojen toiminnan Vienan kylissä talvella 1921–22. *Karjalan Kommuuni* -lehden mukaan elämä Vienan kylissä alkoi kuitenkin nopeasti jälleen järjestymään ”rosvoliikkeen aikaansaaman poikkeustilanteen jälkeen”. Uhtuan kihlakunnan hallinto oli jo 18. helmikuuta

1922 lähtenyt siirtymään Kemistä kohti Uhtuaa. Kihlakunnan hallinto määrittiin toistaiseksi hoitamaan myös vallankumouskomitean tehtäviä. Hallinnon puheenjohtajaksi nimitettiin Uhtualle edenneen puna-armeijan yksikön komissaari Arthur Wallden,ⁱ valistusosaston johtajaksi Risto Bogdanov ja hankinta- ja jako-osaston johtajaksi Oskari Kronholm.ⁱⁱ

Arthur Walldenin johtama väliaikainen kihlakunnan hallinto toimi vuoden 1922 loppupuolelle saakka. Vuoden aikana hallintoa vahvistettiin lähettämällä lisävoimia Petroskoista. Nämä uudet hallintomiehet olivat pääasiassa suomalaisia punapakolaisia. Heistä merkittävimpiä oli Uhtuan tulevan kehityksen kannalta Verner Forsten. Hän näyttää saapuneen Uhtualle kesäkuussa 1922, jolloin hän piti puheenvuoron Uhtuan kihlakunnan kokouksessa ja alusti heinäkuussa Uhtualla valistuskonferenssissa.

Vuonna 1923 vallankumouskomiteat (Revkom) lakkautettiin ja paikallinen hallintovalta siirrettiin kihlakuntien toimeenpaneville komiteoille ja kyläneuvostoille.²¹ Uhtuan kihlakunnan toimeenpanevan komitean (TPK) ensimmäiseksi puheenjohtajaksi valittiin Verner Forsten. Vuonna 1923 muodostettu Uhtuan kihlakunta käsitti hyvin laajan alueen. Siihen kuuluivat Pohjois-Vienasta Suvanto ja Pistojärvi, rajan lähellä Kivijärvi, Akonlahti, Kontokki ja Kostamus, kaikki Kuittijärvien ympäristön suuret kylät Vuonninen, Ponkalahti, Vuokkiniemi, Uhtua, Luusalmi, Jyvälahti sekä Kemijoen varresta Jyskyjärvi ja Suopassalmi.

Uhtualle saapuneet punasuomalaiset neuvostovirkailijat ja puolue-työntekijät saivat kuulla valkosuomalaisten tekemistä murhatöistä. Niistä saatiin neuvostolegendoihin käyttökelpoisia aineksia, jotka perustuivat todellisiin tapahtumiin, mutta joita voitiin propagandan tarpeisiin myös liioitella. Myös suomalaisessa tutkimuksessa mainitaan neuvostovirkailijoiden ja opettajien surmaamisia, jotka voidaan selvästi osoittaa suomalaisten vapaaehtoisten tekemiksi. Valtioneuvoston kanslian teettämän selvityksen mukaan Uhtualle saapui 15. marraskuuta 1921 kunnan

i Arthur Wallden (1892–1933) oli toiminut osuuskaupanhoitajana Kymenlaaksossa. Suomen sisällissodan jälkeen pakeni Venäjälle. Walldenin kerrotaan yrittäneen kaapata vallan punapakolaisten leirissä Buissa ja ampuneen siellä vaimonsa. (Wikipedia) Neuvosto-Karjalassa Wallden toimi 1920 lähtien Tšekan kollegion jäsenenä. (Elfvingren-Laidinen s. 364) Metsäsissikapinan loppuvaiheessa Kemin-Uhtuan rintamalla sotakomissaarina (Harjula s. 245). On ilmeisesti sama henkilö kuin Yrjö Wallden, joka vangittiin joulukuussa 1933 ja tuomittiin 11 vuodeksi vankeuteen pykälän 58/6 (vakoilu) perusteella (LA).

ii LA: Kronholm Oskari, s. 1887 Viipuri, Venäjälle 1918, Petroskoi lihajalostamo sahaaja, vangittiin 24.6.1941, tuomittiin 15.7.1941 § 58/10 kymmeneksi vuodeksi, k. 25.6.1942 Vjatkan leirillä.

neuvostojen edustajakokoukseen kaksi puoluetoimitsijaa, Lindberg ja Luukkonen.²² He ja ainakin Nurmi-niminen henkilö sekä opettaja Pajumäki joutuivat valkoisten vangeiksi. Vangit teloitettiin kylän ulkopuolella Keski-Kuittijärvellä sijaitsevalla Uhutsaarella. Saarella teloitettiin ilmeisesti toistakymmentä muuta punaista tai sellaiseksi epäiltyä karjalaista ja suomalaista.

Karjalan Kommuuni -lehden mukaan surmattuja olivat toimeenpavevan komitean jäsen Kusti Sallinen, poliittisen työn tekijät Antti Luukkonen, Heikki Koivuranta ja Oskar Kiuttu, miliisit Arvi Pajumäki, Mikko Valkeapää ja Kalle Juntunen, opettajatar Pelkonen ja entisen 6. rykmentin sotilas Väinö Nurmi sekä kahdeksan puna-armeijalaista.²³ Antti Luukosen kerrotaan toimineen kansanvalistussosaston johtajana Uhtualla. Murhattujen määräksi on neuvostokirjallisuudessa kerrottu jopa ”kymmenittäin neuvostovallan kannattajia, puolueen jäseniä ja kansakoulun opettajia”.²⁴

Eräänlaista historian ironiaa on, että Uhtuan uudet punasuomalaiset johtajat saivat korvata kapinan aikaiset valkosuomalaiset johtajat. Ennen kapinaa perustetuissa kyläneuvostoissa oli ollut pääasiassa karjalaisia puheenjohtajia ja jäseniä, mutta kapinan jälkeen ei keskeisiä johtotehtäviä uskottu karjalaisille, koska heihin ei enää luotettu.

Epäluottamukseen oli syytäkin, koska eräät kylien karjalaiset johtomiehet olivat vaihtaneet puolta jo kaksikin kertaa. Muun muassa väliaikaisen hallituksen jäsenet Erkki Simola ja Iivo Ranne Uhtualta sekä Yrjö Mäkelä ja Teppo Väinölä Vuokkiniemestä olivat talvella 1920–21 palanneet kotikyliinsä, ja heidät oli valittu kyläneuvostoihin. Palaajat olivat joutuneet vakuuttamaan uskollisuutta Neuvosto-Venäjälle ja jopa liittymään kommunistiseen puolueeseen, vaikka aidosta aatteellista kääntymyksestä ei useimpien kohdalla liene ollut kysymys. Vuoden 1921 lopulla nämä samat miehet liittyivät kapinaan ja toimivat paikallisista karjalaisista muodostettujen joukko-osastojen johtajina.

Kapinan jälkeisessä neuvostopropagandassa karjalaisten kapina laitettiin valkosuomalaisten kiihottajien syyksi. Ilmeisesti ei haluttu myöntää kapinan johtuneen neuvostohallinnon aiheuttamasta nälänhädästä ja sen harjoittamasta mielivallasta. Puhuttiin suomalaisten valkobandiittien rosvoretkestä tai lahtarien sotaseikkailusta, mutta ei karjalaisten kansannoususta. Karjalaisia ei haluttu syyllistää myöskään myöhemmin vakiintuneessa neuvostohistorian tulkinnassa, jonka mukaan karjalaiset yrittivät vastustaa valkosuomalaisia hyökkääjiä ja heihin liittyneitä harvoja kulakkeja.

*Aino ja Verner Forsten
Neuvosto-Karjalassa (NARK)*

AINO JA VERNER FORSTEN

Kaarlo Werner Forstén oli syntynyt Porissa vuonna 1885. Samana vuonna Maarian pitäjässä syntyi Aino Aleksandra Rainio. Verner työskenteli postinkantajana ja Aino ensin myyjänä ja sitten työväenliikkeen toimitsijana ja puhujana. Pari tutustui Porissa sosialidemokraattien toiminnassa ja avioitui vuonna 1909. Aino Forsten valittiin Suomen eduskuntaan vuoden 1916 vaaleissa, ja hän oli eduskunnan jäsen sisällissodan loppuun saakka.

Sisällissodan aikana Aino valittiin Työväen pääneuvoston jäseneksi. Verner oli yksi Porin punakaartin johtohahmoista. Sodan loppuvaiheessa Forstenin pariskunta lähti satojen Porin punakaartilaisen mukana pakomatalle kohti Neuvosto-Venäjää, jossa he heinäkuussa 1918 asettuivat Pietariin. Venäjällä Verner Forsten kuului Pietarin suomalaispakolaisten johtokomiteaan, ja elo-syyskuun vaihteessa 1918 hän oli Moskovassa järjestetyn SKP:n perustavan kokouksen sihteeri. Myös Aino oli mukana kokouksessa ja toimi myöhemmin Pietarissa puolueen keskuskomitean kirjanpitäjänä kahden vuoden ajan. Verner Forsten toimi Moskovassa myös SKP:n keskuskomitean perustamassa teollisuuskomiteassa. Sen tehtävänä oli käynnistää isännättömiksi jääneitä tuotantolaitoksia alueilta, joille suomalaisia oli sijoitettu, ja saada työllistettyä kieli- taidottomia ja vaikeissa oloissa eläviä pakolaisia.

Keväällä 1920 Forstenit määrättiin Neuvosto-Karjalaan. Petroskoissa Verner nimitettiin aluksi Karjalan työkansan kommuunin valistusneuvoston johtajaksi. Vuodesta 1923 lähtien hän toimi Karjalan autonomisen sosialistisen neuvostotasavallan (ASNT) valistusasiain kansankomissariaatin suomenkielisen osaston johtajana ja oli myös tasavallan toimeenpanevan keskuskomitean jäsen. Myös Aino työskenteli Petroskoin kansanvalistusosastossa. Vuonna 1923 Forstenit komennettiin Uhtualle, jossa Verner nimitettiin Uhtuan kihlakunnan toimeenpanevan komitean puheenjohtajaksi, jossa toimessa hän työskenteli sosialistisen yhteiskunnan kiivaimman rakentamisen ajan vuosina 1923–30. Vernerin ansiona pidetään muun muassa vesivoimalaitoksen rakentamista, joka valmistui vuonna 1927. Aino työskenteli Uhtuan kulutusosuuskunnan johtajana.

Vuonna 1930 Forstenit määrättiin palaamaan Petroskoihin, jossa Verner ylennettiin Karjalan ASNT:n talouskomissaarin sijaiseksi sekä Kareldortrans-tiehallinnon johtajaksi. Petroskoin kaupunkineuvoston puheenjohtaja hän oli vuodet 1932–1936.

Forstenien Uhtuan ajalta ei ole säilynyt kirjeitä suomalaisissa arkistoissa. Muutettuaan takaisin Petroskoihin vuonna 1930 he kirjoittivat harvaksen kotiväelleen Porin seudulle. Nimillä Aino ja Venkku allekirjoitetut kirjeet ovat säilyneet Työväen arkistossa. Sosialismin rakentamisen kiireet ja työvoimapula olivat pysyvinä aiheina kirjeissä. Heinäkuussa 1931 Verner kirjoittaa heidän olleen Petroskoissa jo toista vuotta. Verner kertoo, miten Lahden radioasemaa kuunnellaan Petroskoissa ja ihmettelee, miksei Karjalan radion lähetyksiä kuunnella Suomessa. Aino pyytää lähettämään muutaman parin villasukkia kummallekin. Seuraavassa kirjeessä Aino pyytää lähettämään erään naisen mukana talvipaltoon ja villaleningin. Venkulle hän pyytää villatakin ja vahvan rannekellon, lisäksi vielä pohjanahkaa, kahvia, kiniiniä ja asperiinia.

Karjalasta Suomeen lähetetyissä kirjeissä oli otettava huomioon myös turvallisuuselimiä palvelleet lukijat. Ehkäpä heille tarkoitettuna viestinä eräässä kirjeessä lukee: ”Me täällä valmistaudutaan paraillaan suuren lokakuun vallankumouksen 15 vuotisjuhlaan. Ajatteles, että ensimmäinen työläisten valta on ollut ja kasvanut 15 vuotta. Eikä suinkaan ole vihollisia puuttunut eikä vaikeuksia. Mutta kaikki ne on voitettu. Nyt olemme jo sosialismin tien aloittaneet ja rakennamme kuumeisesti eteenpäin.”²⁵

Tammikuussa 1935 Verner Forsten täytti 50 vuotta, ja hänestä oli Johan Lumivuokon kirjoittama pitkä artikkeli *Punainen Karjala* -lehdessä. Forstenin saavutuksia ylistävä artikkeli päättyy

enteellisesti lauseisiin: ”Noin monipuolisen ja virkeän taistelijan kuin toveri Forstenin toiminta ei luonnollisesti ole mennyt virheettää. Niitäkin on. Nyt sinulta vaaditaan myös huomattavasti enemmän leniniläis-stalinilaisen teorian ja käytännön omaksumista kuin aikaisemmin”.²⁶

Helmikuussa 1935 Verner Forsten valittiin Karjalan edustajana Neuvostoliiton toimeenpanevan keskuskomitean kansallisuuksien neuvostoon. Hänet kuitenkin erotettiin nationalismin vuoksi Neuvostoliiton kommunistisesta puolueesta (NKP) vielä samana keväänä, ja vuotta myöhemmin Verner erotettiin myös Petroskoin kaupunkineuvoston puheenjohtajan paikalta. Aino Forsten työskenteli vuosina 1930–36 Petroskoin suomalaisen tyttökoulun johtajana. Hänen viimeiseksi työpaikakseen jäi valistusministeriön tilastotietojen käsittelijän tehtävä.

Stalinin vainojen aikaan Forstenit vangittiin 25. heinäkuuta 1937. Aino sai marraskuun lopulla kuolemantuomion, ja hänet teloitettiin välittömästi. Vernerä kuulusteltiin pitkään, ja se ilmeisesti säästi hänen henkensä, koska hän oli elossa vielä silloin, kun teloitusten määrää hillittiin loppuvuodesta 1938. Syyskuussa 1939 hänet tuomittiin nationalistina kahdeksaksi vuodeksi pakotyöhön. Kuulustelut olivat kestäneet poikkeuksellisen pitkään. Sodan ajan Verner oli työleirillä Siperian Krasnojarskissa, mistä hän vapautui heinäkuussa 1946. Viimeiset vuotensa Verner Forsten asui Vienan Kemissä, jossa hän kuoli keväällä 1956.

Vainovuosien oikeudenkäytön satunnaisuutta kuvaa, että molempien Forstenien tuomiot perustuivat Venäjän federaation vuoden 1926 rikoslain 58. pykälän alakohtiin 10 (vastavallankumouksellinen propaganda tai agitaatio) ja 11 (osallistuminen rikolliseen järjestöön). Lisäksi Vernerin tuomiossa on mainittu erityisen raskauttava pykälä 1a (isänmaan kavaltaminen). Kuitenkin Verner selvisi kahdeksan vuoden leirituomiolla, mutta Aino teloitettiin välittömästi. Molemmat rehabilitoitiin Stalinin kuoleman jälkeen heinäkuussa 1955.ⁱ ■

i Venäjän federaation rikoslaki vuodelta 1926 määritteli pykälissä 58/1–58/14 vastavallankumoukselliset rikokset. Rikoslakia täydennettiin vuonna 1934 alapykälillä 58/1a–58/1g.

Läskikapinasta punaiselle Uhtualle

Karjalan kansannousun loppuvaiheeseen ajoittui myös Pohjois-Vienasta Suomen puolelle suuntautunut retki, joka tunnetaan Sallan läskikapina. Retken johtajaksi oli määrätty suomalainen kommunisti ja agitaattori Juuso Matero, joka retkeä johtaessaan esiintyi Jahvetti Moilasen nimellä. Samaan aikaan, kun puna-armeijan joukot tammikuussa 1922 etenivät Vienen kyliin, eteni Materon johtama hiihto- ja rekikolonna vastapuolen häiritsemättä Knäsöin kylästä erämaiden kautta Sallan ja Savukosken metsätyömailta kohden.

Oululainen historiantutkija Matti Lackman on selvittänyt huolella läskikapinan syitä ja vaiheita. Lackmanin tulkinnan mukaan läskikapina kytkeytyi SKP:n keskuskomiteassa vallinneeseen linjariitaan, millä keinoilla vallankumousta jatkettaisiin Suomessa. Radikaalin linjan mukaan tuli käyttää hyväksi Pohjois-Suomen työttömyyttä ja metsätyömailta vallinneita kurjia oloja ja sytyttää niiden avulla kapinaliike.²⁷ Läskikapina liittyi vahvasti myös Karjalan kansannousuun, ja sen tarkoituksena oli käynnistää vastaoperaatio suomalaisten ”valkobandiittien” tunkeutumiselle Vienaan. Tavoitteena oli osoittaa suomalaisille, että kansannousu oli mahdollinen myös Suomen puolella.

Saatuaan SKP:n keskuskomitealta määräyksen ylitti suomalaisista puna-armeijalaisista muodostettu pieni kapinan nostattajien joukko rajan 29. tammikuuta 1922. Helmikuun 2. päivänä joukko saavutti Sallan pohjoispuolella Värriön suuren savottatyömaan. Siellä pidettyyn joukkokokoukseen saatiin lähiseudun työmailta haalittua 500–600 metsätyömiestä ”ottamaan vallan herroilta” ja kuulemaan Matero-Moilasen vallankumousjulistusta. Kokous pidettiin paukkupakkasessa suurten nuotiodien loimussa kämppääalueen pihamaalla. Puhujakorokkeeksi löydettiin tyhjä amerikansilavan kuljetuslaatikko, ja siitä tapahtuma sai historiaan jääneen nimensä läskikapina. Materon 15 vuotta myöhemmin *Punaiseen Karjalaan* kirjoittaman selostuksen mukaan myös täysiä läskilaatikoita löytyi ja savotan vallanneilla sisseillä oli ”läskiä käytettävissä harvinaista rutkemmin sen jälkeen, kun oli saatu Kemi-yhtiön varastojen ovet auki”.

Juuso Materon lukemassa julistuksessa työväen taisteluun nousua perusteltiin Karjalan tapahtumilla: ”Lahtarit ovat lähettäneet miehiä sadoittain ja aseita kuormittain rajan yli Karjalan kommuunin alueelle törkeästi rikkoen rauhansopimusta. Siellä nämä rosvojoukot ovat petomaisesti surmanneet kaikki kommunistit, jotka ovat käsiinsä saaneet, tappaneet rauhallisia aseettomia koulunopettajia ja valistustyöntekijöitä. Joukkoonsa ovat petoksella houkutelleet vähätietoista Karjalan raatajarahvasta.”

Julistuksessa kehoitettiin kaikkia luokkatietoisia tovereita liittymään Neuvosto-Karjalassa toimivaan punaiseen sissipataljoonaan ja käymään ”ratkaisevaan taisteluun kapitalisteja vastaan”. Joukkokokouksen jälkeen ryhdyttiin ottamaan vastaan vapaaehtoisten kirjautumisia punaiseen sissipataljoonaan. Kannustimena jaettiin ilmoittautuneille metsäyhtiöltä takavarikoidusta työmaan kassasta ennakkomaksuna 150 markkaa (noin 50 nykyeuroa) jalkamiehille ja 350 markkaa hevosmiehille.

Juuso Matero näyttää olleen karismaattinen johtaja, joka pystyi pitämään levottoman joukkonsa kurissa. Jo 6. helmikuuta hän katsoi retken tavoitteet saavutetuksi ja määräsi savotoilta mukaan lähteneillä vapaaehtoisilla vahvistuneen joukkonsa hiihtämään rajan yli takaisin Knäsöin tukikohtaan. Karjalaan lähti Materon raportin mukaan 258 henkeä, mukana 15 naista ja yhdeksän lasta.²⁸ Knäsöön päästyään Matero kertoi joukolleen, että neuvostovaltiossa ei suvaita toimettomia ja kaikkien on päätettävä, haluavatko liittyä punaiseen armeijaan vai ”työarmeijaan”.

Karjalais-suomalaiseen punaiseen sissipataljoonaan ilmoittautui 171 miestä. He palvelivat aluksi puna-armeijassa Pohjois-Vienassa, ja osa jopa ehti mukaan metsäsissikapinan viimeisiin taisteluihin, jotka käytiin Pistojärven Tiiron kylässä 14. helmikuuta. Tirossa yksi heistä joutui vangiksi ja teloitettiin kuulustelujen jälkeen.²⁹ Myöhemmin keväällä Karjalan taistelujen päätyttyä heidät lähetettiin Pietariin, jossa noin 150 Sallan metsätyömiestä valmistui aikanaan kansainvälisen sotakoulun päällystökursseilta.

Knäsöön jääneiden vanhempien miesten, naisten ja lasten sijoituspaikkaa selvittämään lähti Petroskoihin Gyllingin puheille lähetystö, jossa Juuso Matero lienee ollut mukana. Ehdotuksena oli, että väki sijoitettaisiin Uhtualle maatalous- ja metsätöihin. Pakolaisiksi lähteneiden jäljiltä tiedettiin Uhtualle jääneen paljon asumattomia taloja ja viljelijää vailla olevaa maata. Gyllingin luvan saatuaan lähti koditon joukko huhtikuun alussa hiihtäen ja rekikyydeillä kohti Uhtuaa, johon saavuttiin vaivalloisen matkan jälkeen toukokuun alkupuolella. Materon kirjoittaman selostuksen mukaan:

Paetessaan Suomeen olivat lahtarit pakoittaneet väestön suurimmaksi osaksi mukaansa ja lähtiessään hajoittaneet taloja, särkeneet kaikki akkunat ja useimmat uunit taloista, polttaneet taloja ja eläimiä, yleensä harjoittaneet tolkutonta hävitystyötä. Saapuneiden oli siis ensin remonteerattava taloja asunnoiksi, huolehdittava kotiin jääneiden mummojen ja muutamien eläimien hoidosta ja muonituksesta. Näissä touhuissa kului aika nopeasti. Kun kevät oli lopullisesti saapunut,

jaettiin tuodut hevoset ja miehet ryhmiin, jotka lähetettiin eri kyliin muokkaamaan kylvömaita ja toimittamaan kylvöjä. Niinpä sitten useatkin palaavat pakolaiset löysivät maansa jo valmiiksi kylvettyinä. Sikäli kun näitä pakolaisia saapui, luovutettiin heille omat talonsa ja viljelyksensä takaisin, ja punikki-pakolaiset etsivät uusia autioita taloja. Helpostihan niitä löysikin ja niinpä sattui, että muutamat punikit saivat samana kesänä remonteerata pari kolmekin taloa ja silti talveksi joutuivat toisien taloihin asuntoa etsimään.³⁰

Sopii epäillä, kävikö Uhtualle saapuneiden suomalaisten asettuminen taloksi niin sopuisasti kuin tuossa vuosia myöhemmin kirjoitetussa kuvauksessa kerrotaan. Myöskään Uhtualta Suomeen paenneiden paluu omiin koteihinsa ja myöhempi elämä Uhtualla ei sujunut aivan niin auvoisesti kuin Matero antaa ymmärtää. Heidän pakomatkinsa luettiin vainovuosien alkaessa rikkomukseksi neuvostovaltaa vastaan, ja myös tässä toiminnassa tuli Juuso Materolla olemaan oma osuutensa.

Kuitenkin noin sata rajan yli tulleista suomalaisista pääsi uudisasukaina asettumaan Uhtualle. Siellä osa heistä perusti Pohjan Pojat -nimisen osuustoimintatilan eli kommuunan, jonka kerrotaan olleen ensimmäinen laatuaan Vienen Karjalassa. Kommuuna onnistui hankkimaan ulkomailta rajakaupalla tuotuja koneita, keväällä 1929 jopa traktorin. Osa läskikapinaan osallistuneista jatkoi matkaansa muihin Vienen kyliin. Heitä tiedetään asuneen ainakin Pistojärven alueella, muun muassa Hirvisalmen kylässä.

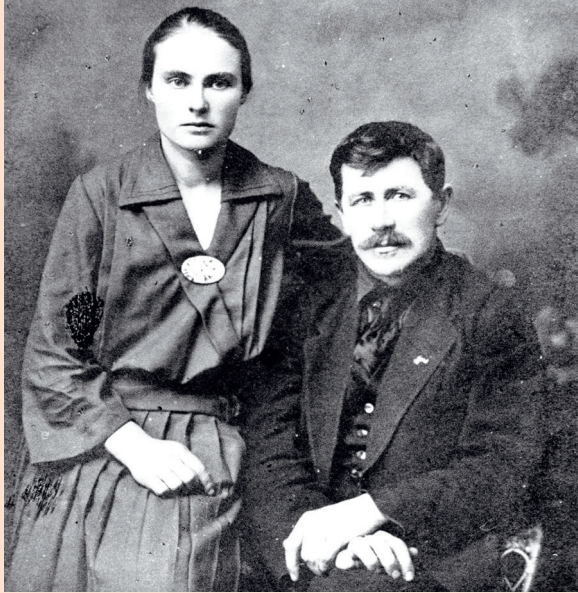
Materon selostuksen mukaan osa tulijoista vakiintui elämään Uhtuan ja Jyväskyläsen kylissä talonpoikina maatoissa. Suurin osa kuitenkin ”jäi sesonkitöiden varaan ja on siinä asemassa vielä tänäkin päivänä [v. 1930]. Joku osa on sijoittunut erilaisiin neuvostolaitoksiin työskentelemään. Osa on siirtynyt toisille paikkakunnille”. Jotkut kävivät noutamassa perheensä Vienen ja osa joukosta lienee palannut eri teitä Suomeen, kun elinolot Neuvosto-Karjalassa osoittautuivat kovin raskaiksi. Näistä palaajista Matero ei mainitse mitään selostuksessaan.

Voi kysyä, miksi noin suuri joukko pohjoissuomalaisia lähti Jahvetti Moilasen puheiden innoittamana Neuvosto-Karjalaan. Mukana oli paitsi nuoria miehiä, myös vanhempaa väkeä, naisia ja lapsia. Matti Lackmanin mukaan vallankumouksellinen henki eli Lapin ja Kainuun metsätyömailla vielä sisällissodan jälkeenkin. Sitä nostattivat metsätyömaiden ankarat olot.

Kainuun ja Lapin pienviljelijäväestö ei elänyt ainoastaan maataloudesta. Leivän jatketta jouduttiin hakemaan metsä- ja uittotöistä vuosittain.

Lisäksi oli alueen omaa ja etelästä työn perässä tullutta väkeä, joka sai leipänsä pelkästään metsätyömailta. Olot työmailla olivat kurjat, ja metsäyhtiöiden, erityisesti joidenkin röyhkeiden työnjohtajien, pitäminen oli ankara. Kämppien majoitusolot ja ruokahuolto olivat ala-arvoisia, työ raskasta ja palkat huonot. Työttömyys ja metsäyhtiöiden tiukka ote pitivät palkat alhaisina. Pohjoisen luonto kovine pakkasineen ja paksuine hankineen koetteli karaistuneimpiakin jätkeä. Pohjoisen työmailla kiertelee ja työskenteli hyvin kirjavaa väkeä. Paikallisten työmiesten lisäksi oli entisiä punakaartilaisia, Muurmannin legioonalaisia ja rikollisia. On myös arveltu, että Kuolajärven-Savukosken savotoille oli talvella 1921–22 kerääntynyt sellaista joukkoa, joka oli saanut SKP:lta tehtäväkseen valmistautua ”kansannousuun porvareita vastaan”. Tuossa joukossa Jahvetti Moilasen oli helppo nostaa kapinalippu ja saada väki seuraamaan mukana kohti tunte-mattomia kohtaloita.

Tieto läskikapinnallisten asettumisesta Uhtualle levisi kesällä 1922 myös suomalaisissa sanomalehdissä. Oululainen *Kaiku*-lehti oli kotiseuduillaan käyneiden Karjalan pakolaisten kautta kuullut Uhtuan talojen saaneen uusia asukkaita. Lehden mukaan ”suomalaiset punikit ovat ottaneet ne haltuunsa. Etupäässä entiset Kuolajärven rosvoretken osanottajat ovat vallanneet toistasataa taloa. Punaiset koettavat houkutella aatetovereitaan Suomesta siirtymään Karjalaan kehuskelemalla, kuinka siellä saamaata ilmaiseksi”.³¹

*Juuso Matero ja hänen nuori vaimonsa Uhtualla vuonna 1929.
(Lackman Matti, Jahvetti Moilanen – Läskikapinan johtaja)*

JANNE MYYRYLÄINEN, JUUSO MATERO, JAHVETTI MOILANEN³²

Frans Johan (Janne) Myyryläinen syntyi vuonna 1881 Viipurissa. Jannen isä kuoli keuhkotautiin pojan ollessa kolmivuotias. Poika oppi kovaan työntekoon isäpuolensa apuna 13-vuotiaasta lähtien oja- ja sekatoissa. Hän kävi käsityökoulun ja teki sen jälkeen saha- ja uittotöitä Viipurin seudulla ja Kainuussa. Vuoden 1905 suurlakon aikana Janne työskenteli Kemin sahoilla ja oli mukana Laitakarin työväenyhdistyksessä ja punakaartissa.

Vuodesta 1915 alkaen Janne Myyryläinen työskenteli Kainuun Osuusliikkeessä myymälänhoitajana ja kiertävänä tarkastajana. Hän toimi aktiivisesti Kainuun työväenliikkeessä ja osallistui punakaartien perustamiseen organisaattorina ja värvärinä. Vastapuolen silmissä hän alkoi olla vaarallinen agitaattori. Myyryläinen kelpasi kuitenkin mukaan, kun 7. huhtikuuta 1917 Suomussalmen kirkossa pidettiin tsarinvallan kukistumisen innoittamana kansankokous. Kuuluisan ”Hallan Ukon”, kansanedustaja J. A. Heikkisen, työväenjohtaja Janne Myyryläisen ja kirkkoherra Frans Nordlundin järjestämään kokoukseen osallistui noin 2000 kainuulaista. Kokous hyväksyi kirkkoherran valmisteleman päätöksen ja lähetti Suomen eduskunnalle kirjelmän, jossa vaadittiin Suomen itsenäisyyttä ja Vienan Karjalan yhdistämistä Suomeen.

Suomen poliittisen tilanteen kärjistyessä sisällissodaksi helmikuussa 1918 Janne Myyryläinen pidätettiin ja tuomittiin kahdeksaksi vuodeksi kuritushuoneeseen. Hän onnistui pakenemaan Kainuun kautta Neuvosto-Venäjälle. Siellä hän omaksui Juuso Materon nimen ja kävi punaupseerikoulun Pietarissa. Puna-armeijan riveissä Janne osallistui muun muassa suomalaisten valkoisten karkottamiseen Petsamosta, jota nämä olivat saapuneet liittämään itsenäiseen Suomeen.³³

Venäjän sisällissodan päätyttyä puna-armeijan voittoon Matero siirrettiin poliittiseen toimintaan. Matero näyttää kuuluneen Rahjan veljesten ja Kullervo Mannerin johtamaan SKP:n radikaaliin siipeen, joka kannatti aseellisen vallankumouksen jatkamista Suomessa sisällissodan jälkeen.³⁴ SKP lähetti Materon järjestämään kommunistien maanalaista toimintaa Kainuussa. Hän oli jo keväällä 1921 järjestellyt aseita Vienanmeren rannikolta Knäsoistä Pohjois-Vienan rajaseudun kyliin mahdollista Pohjois-Suomen metsätyömailla nostettavaa lakkoilua ja kapinaliikettä varten. Samalla asialla Matero kierteli kesällä 1921 Pohjois-Suomessa. Hänen toimistaan on säilynyt selostus Kansallisarkistoon talletetussa SKP:n arkistossa.³⁵ Agitaattorin uran huipentuma Suomen puolella oli läskikapinan johtaminen talvella 1922. Kapinanjohtajana Janne esiintyi Jahvetti Moilasen nimellä.

Läskikapinan jälkeinen vuosi kului Juuso Materolta Uhtualla hänen mukanaan tulleen punikkijoukonⁱ elinolojen järjestämisessä. Myös uusi elämänkumppani löytyi Uhtualta, ja hän avioitui Kuusamosta kotoisin olleen 20-vuotiaan Hilja Alatalon kanssa. Materon entinen perhe oli jäänyt Kajaaniin perheen isän jouduttua vangituksi ja paettua rajan yli Karjalaan. Tuoreen avioparin asuinolot järjestyivät Uhtualla tyydyttävälle tolalle, jos voimme luottaa Suomen Etsivän keskuspoliisin tiedustelijaan, joka jo vuonna 1923 tiesi kertoa Juuso Materon asuvan ”Karjalan suurimmassa talossa Enäjärvellä, lähellä Uhtuaa”.

Pääasiassa Neuvosto-Venäjältä käsin toiminut SKP jatkoi kesällä 1923 valmistautumista Suomessa käytävään ”viimeiseen taistoon”. Moskovassa perustettu Komintern tuki tätä toimintaa, jolle nähtiin mahdollisuudet osana kansainvälistä vallankumouksellista liikehdintää. Saksassa olivat huipentumassa kommunistien tukemat kapinavalmistelut. Pohjois-Suomea oli kesällä kohdannut

i Tässä kirjassa on käytetty sanaa punikki niissä yhteyksissä, joissa punasuomalaiset itsekin sitä käyttivät. He pitivät sitä eräänlaisena kunnianimenä.

vaikea kato, joten tyytymättömyydelle oli vankka pohja. Kesällä 1923 Uhtualla järjestettiin Juuso Materon johtama kurssi Suomen toimintaa varten värvätyille punaupseereille. Kurssi ei kuitenkaan onnistunut odotusten mukaisesti; Suomessa kiinni jäänyt kuolajärveläinen Johan Mattila kertoi kuulustelijoilleen Materon valittaneen punaupseerikurssin oppilaspulaa.³⁶

Myös puoluetöitä ja kunnallisia luottamustoimia löytyi pian. Matero kuului Uhtuan vallankumousskomiteaan ja nimettiin paikallisen GPU:n osaston johtoon. Vuosina 1923–25 hän toimi Uhtuan puoluekomitean sihteerinä, ja hänet valittiin Uhtuan kihlakunnan toimeenpanevan komitean jäseneksi. Myös Kainuun osuusliikkeessä hankitulle kokemukselle oli Uhtualla käyttöä. Matero toimi Uhtuan osuuskauppahallinnon puheenjohtajana vuosina 1923–26. Hän oli myös Metsästysosuuskunnan hallinnon puheenjohtaja ja osuuskassan hallinnon jäsen.

Vuonna 1925 Juuso Matero komennettiin Karjalan metsä-trusti Karellesin käyttöön. Aluksi hänet määrättiin instruktorigi Uhtuan piiriin, sitten koko metsätalouspiirin johtajaksi. Metsätalouden johtotehtävissä Matero ansioitui niin, että hänen täyttäänsään 50 vuotta joulukuun 30. päivänä 1931 suitsutti *Punainen Karjala*: ”Syvä on se jälki, jonka entinen tukkijätkä, suomalainen punikki, puolueen jäsen ja metsätöiden tunnustettu johtaja on vuosien kuluessa painanut pohjois-Karjalan poliittiseen, yhteiskunnalliseen ja talouselämään.” Materon urasta Karellesin ja metsätalouden palveluksesta kerrotaan lisää tuonnempana.

Kapinakomissaarina ja monessa muussa toimessa punaisen Karjalan rakentajana ansioitunut Juuso Matero palkittiin ansioistaan Punaisen lipun kunniamerkillä. Aikanaan hän tapasi kohtalonsa Stalinin vainoissa. ■